

idősebb kortársak keze nyomát is. Hasonlóan fölfedezésszámba megy *A vén cigány* variánsaiban a teremtő fantázia kritikai racionalizálásának folyamata.

A kötetet világirodalmi tárgyú írások zárják. Kitűnnek közülük a fordítói műhelytanulmányok, főként az *Anyegin*-ről s annak is Krilov hatását mutató nyitányáról kifejtett stílustani lélekelemzése. A könyv nyitányát vallomások alkotják. Nemcsak az életrajz adalékai vagy az önmegfigyelés mértéktartóan előadott, ám mégis életképi erejű esetei, hanem az összefüggések szellemi szomjának példái. Ami pedig Áprily esszéíró stílusát illeti, a tapasztalati élmény frissen kelt melegét épp úgy őrzi, mint az egyszerű ítéletalkotáshoz illő, egyetlen érzékletes jelző kifejező erejét, de főként a színt és hangulatot is érzékeltető ígét mondja ki hivalkodás nélküli kerestelenséggel és biztonsággal. Az esszék arányos és világos kompozíciója szintén a harmónia megigézt-jének ihletére és a felelős nevelő tudatos hatáslélektani ismeretére vall. Irodalmunknak és történetírásának jó szolgálatot tett Ugrin Aranka, amikor a tisztán csengő dalok és világos rajzú elégiák mesterének esszéit kevésbé forgatott folyóiratokból, kis példányszámú értesítőkből és előadásait, fejtegetéseit meg éppen kéziratok hagyatékából föltárta, a tematikából következő ciklusok természetesen ható rendjébe szedte és a legszükségesebb, tömör jegyzetekkel fölszerelve fölemelően szép, ízes magyar nyelvű könyvet adott az olvasónak, s megmentett egy nemes esszéistát irodalmi tudatunknak.

Rába György

Wesselényi Polixéna: Olaszthoni és schweizi utazás 1842. Bp. 1981. Magvető K. 462. l. (Magyar Hírmondó)

Nagy munkától kíméli meg Jékely Zoltán mindazokat, akik a Wesselényi Polixénáról szóló irodalmat szeretnék átlapozni, mert erre vonatkozólag alig lehet bibliográfiai tájékoztatást találni. Az a tiznél több méltatás és megemlékezés, amit Jékely közöl (és ismertet), föltehetően a *teljes* irodalom. E csekély szám egyszersmind arra is utal, hogy ez a két kötetnyi életmű az elmúlt másfél száz év alatt soha, még átmenetileg sem került az érdeklődés homlokterébe. Jékely nagy rokonszenvvel megírt Utószavát így bizvást tekinthetjük az első és egyetlen monográfiának.

Elhamarkodott lenne viszont az a következtetés, hogy irodalomtörténetírásunk valamiféle

mulasztására derült volna fény. Wesselényi Polixéna (Bánffy László, majd Paget János felesége, Wesselényi Miklós unokahúga) kétségkívül figyelemre méltó személyiség: útirajza minden lapján talál módot ennek bizonyítására. Minderről véleményt alkot és nem is titkolja, hogy megállapításai gyakorta inkább érzelmeit, mint a tényyszerűséget tükrözik. Az olvasó (a korabeli olvasó is) önkéntelenül nagyobb figyelmet fordít a reflexiókra, mint a tárgyakra, melyekre vonatkoznak. Ily módon sokoldalú, talán teljesnek is mondható portrét nyerünk írónőnkéről: műveltségéről, erkölcsi és politikai nézeteiről, ízlése eleganciájáról, véleményalkotása előítéletektől mentes önállóságáról – és nem utolsósorban a női emancipációtól eltökéltségéről.

Ugyanez a szubjektivitás azonban eleve megfosztja művét a *hitelesség* (vagyis a tárgyilagosság) védjegyétől, amit az olvasók nagyobb része minden bizonnyal megkövetelt volna. Polixéna az olaszokat nem önmagukban ítéli meg, hanem a hajdani Római Birodalom polgáraival veti össze. Némileg mintha még azt is rossz néven venné, hogy az „elmecevészett” helybeliek nem képesek osztozni az ő – a múlton elmerengni kívánó turista – romantikus áhítatában. Ennélfogva a teljesen tájékozatlan olvasó azt nem tudhatja meg, miféle erényekben gazdag, vagy bűnökben elmarasztalható e nép, csupán azt, hogy az antik és reneszánsz korhoz (tehát a tanulmányaiból megismert két *embereszeménnyhez*) viszonyítva mennyire elcsökevényesedett. A svájciakról formálандó véleményéhez is előzetes elképzeléseit méri a tapasztaltakhoz: természetes, hogy az eredmény itt is inkább negatív.

Pedig Polixénában, úgy tűnik, megvan a hajlam a megismerésre és a megértésre. Származása, neveltetése, intelligenciája egyként lehetővé teszik számára, hogy a meglátogatott országok felsőbb rétegeit megismerje; másrésről minden arisztokratikus elfogódottság nélkül képes figyelmet fordítani a társadalmilag alatta állókra is. Azaz: lehetősége lenne egy olyan mély, a külföldi állapotokat következetesen a hazaiakkal szembe-ítő útikönyvet írni, mint a nála alig néhány évvel korábban utazó Bölöni Farkas Sándor. (Akinek könyvét minden valószínűség szerint ismerte is.) Természetesen méltánytalanság lenne összevetni e két művet: Farkas Sándor minden újat és jót megérteni, elsajátítani és netán megvalósíthatni törekvő körútját Polixéna (végső soron) kéjútazásával. Mert bár nem vitatható el tőle a *tudásvágy*, a *tanítás* szándéka hiányzik belőle. Éppen ezért a reformkor elején kivirágzó, a változtatás mintáit

kutató útirajz-irodalom olvasói számára Polixéna könnyed, érzelemdús, impressziókból összeálló mozaik-képe nem is számíthatott tartós érdeklődésre: ez a közönség nem kapta meg tőle azt a remélt hasznot, amit megtalálhatott Bölöni Farkas, Szemere, Gorove és a többiek művében. Csaknem 150 évvel az első megjelenés után így, jelentőségéhez mérten, talán nevezhetjük e művet minden további elemzés nélkül – egyszerűen *bájosnak*.

Seres V. József

Vallomások Zalka Mátéről. Összeállította Natalja Zalka. Fordította Simándi Júlia. Bp. 1981. Kossuth K. 285 l.

„A legenda tündöklő fényében nagyon gyakran eltűnnek a reális vonalak” – figyelmeztet Leonyid Pervomajskij ukrán költő Zalka Mátéről írt emlékezésében. A személye körül szövődött legenda valóban arra ítélte Zalkát, az oroszországi polgárháború, az „aranyvonat” hőstét, a Vörös Zászló-rend kitüntetését, a későbbi Lukács tábornokot, hogy az emberi sorstól függetlenül örök mosollyal jelenjék meg az utókor előtt, ahogyan a borítón néz vissza az olvasóra, s a legendát csak táplálták a barátok, egykori harcostársak többségükben évfordulókra, ünnepi emlékezésekre szánt – s a kötetbe összegyűjtött – írásai.

Amennyit nyert a legendákból a hős, a jó barát, ugyanannyit veszített az ember s még többet az író, aki ebben a beállításban szürke kezdőként áll előttünk, aki inkább mások irodalmi pályájának egyengetésében tűnik ki. A szeretet és barátság túlradása szemmel láthatóan nem zavarja Natalja Zalkát a kötet összeállítóját, mint ahogyan az sem, hogy a Spanyolországba induló Lukács tábornokot is egyszerre ketten búcsúztatják: Szavva Golovanyivszkij a vasúti pályaudvaron, Borisz Lavrenyov pedig a repülőter bejáratánál. Vagy másként mondja el Lukács halálának körülményeit P. Batov, és megint másként egyébként az övele folytatott kórházi beszélgetésre hivatkozva az egykori segédtiszt, Aljosa Ejszner.

A magyar barátokat és visszaemlékezőket Hidas Antal képviseli, aki érdekes, színes történeteket mesél el a Zalkával való találkozásairól. Pedig a magyarok számát is minden nehézség nélkül lehetett volna növelni, például a magyar kiadás függelékeként. Cseresnyés Sándor, Dávid Ferenc [Bajomi Lázár Endre] – aki egyébként „felelős” azért, hogy hihetővé tette a Lukács Pál

életrajzot a magyar újságolvasók számára – vagy Gábor György és Candell Victor, akik Amerikából tettek látogatást magyar munkások küldöttségével Zalkánál, s juttattak el hozzá arany emléklappal ellátott magyar betűs írógépet, mind sokat tudtak volna hozzáadni Zalka arculatának sokszínűvé tételéhez. Vagy a külföldiek, közöttük elsősorban Ernest Hemingway, aki valahányszor Spanyolországban járt polgárháború idején, mindig a 12. Brigádnál az írók nemzetközi gyűlékezetében érezte otthon magát, s hívta Lukácsot egy soha meg nem valósult irodalmi versengésre. Vagy Gustav Regler, az egykori politikai megbízott, aki a *The Great Crusade*-ban állított marandó emléket néhai parancsnokának. A kötethez egyébként Hemingway írt meghatódott hangú előszót.

Befejezőként csak egyetlen irodalmi vonatkozású apróságot. Natalja Zalka említi, hogy apja mindig magyarul írt, majd saját maga fordította műveit orosz nyelvre. Ha ez így van, és nincs okunk kételkedni benne – s ezt látszik megerősíteni a fentebb említett írógépet története – akkor semmi sem akadályozhatja meg, hogy az irodalomtörténetírás felfedezze Zalka *Túl a kódon* című regényét mint eredeti, magyar nyelven írt művet, és mint figyelemre méltó dokumentumát egy változásokat hordozó történelmi korszaknak.

Kovács József

Lichtmann Tamás: Pap Károly. Bp. 1979. Akadémiai Kiadó. 201 l.

Ez a könyv az első monografikus célzatú, az egész életművet áttekintő írás Pap Károlyról. Lichtmann Tamás szándéka egy irodalomtörténeti adósság törlesztéséhez való hozzájárulás; a II. világháború alatt „elpusztult nemzedék életművének feldolgozása és megfelelő értékelése” aktuális feladata irodalomtörténetírásunknak, ehhez „kíván hozzájárulni ez a könyv is” úgy, hogy Pap Károly életművét „eszmei, gondolati, valamint társadalmi aspektusból” mutatja be (5. l.). Tehát a szerző tudatosan szűkíti le megközelítési szempontját az *életmű és a konkrét társadalmi tett* vizsgálatára, s ha helyenként a mű belső világára, ábrázolási módszerére, valamint jelentésszintjeire utal is, következetes próbál maradni célkitűzéséhez.

Az életművet – az életrajz fontosabb tényei- nek ismertetése után – a megjelent művek sorrendjében s műfaji csoportosításban tárgyalja.